

7 чудес Києва

I. Києво–могилянська академія і Старий поділ

1.1. Києво–могилянська академія

Києво–Могилянська академія довгий час була єдиним вищим загальноосвітнім, всестановим навчальним закладом України, Східної Європи, всього православного світу. Заснована на принципах гуманізму й просвітництва Академія не лише навчала молодь, але й поширювала освіту, знання, її вихованці відкривали школи, фундували бібліотеки, сприяли розвитку культури, мистецтва, літератури, музики, театру.

Києво–Могилянська академія була заснована на базі Київської братської школи. 1615 року ця школа отримала приміщення від шляхтянки Галшки Гулевичівни. Деякі вчителі Львівської та Луцької братських шкіл переїхали викладати до Києва. Школа мала підтримку Війська Запорозького і, зокрема, гетьмана Сагайдачного.

У вересні 1632 року Київська братська школа об'єдналася з Лаврською школою. У результаті було створено Києво–Братську колегію. Київський митрополит Петро Могила побудував в ній систему освіти за зразком єзуїтських навчальних закладів. Велика увага в колегії приділялася вивченню мов, зокрема польській та латині. Згодом колегія іменувалася Києво–Могилянською на честь свого благодійника та опікуна.

Згідно з Гадяцьким трактатом 1658 року між Річчю Посполитою і Гетьманщиною колегії надавався статус академії. Після входження українських земель у склад Московського царства статус академії був підтверджений у грамотах російських царів Івана V 1694 року та Петра I 1701 року.

Києво–Могилянська академія була всестановим закладом. За статутом Академії, в ній мали право навчатися всі бажаючі. Навчалися діти української аристократії, козацької старшини, козаків, міщан, священиків і селян.

Повний курс навчання в Києво–Могилянській академії тривав 12 років. Але зважаючи на те, що вона була вищою школою, студенти мали право вчитися в ній стільки, скільки бажали без вікового обмеження.

Всього в Академії було вісім так званих ординарних класів, але кількість предметів сягала до 30 і більше. Всі вищі науки, починаючи з поетики, в Києво–Могилянській академії викладались латинською мовою.

Руська, або українська літературна (книжна) мова з часом завойовує все більший простір в Академії і в суспільстві. Нею писали твори, вірші, наукові, художні й політичні трактати, літописи, листи, судові акти, гетьманські універсали, укладали проповіді й повчання.

Згодом в Академії зростає інтерес до європейських мов. З 1738 р. До

навчального курсу вводиться німецька, а з 1753 - французька мова. З середини XVIII ст. вивчається російська мова, а також старовірська. Остання - з метою поглибленого вивчення християнських першоджерел .

Відомо, що починаючи від Петра I ведеться наступ на українську мову , на її знищення. Приймається ряд заходів , “дабы народ малороссийский не почитал себя отличным от великороссийского” , в тому числі закони про заборону друку (з 1720 р.) , а потім - і викладання українською мовою . Академії спочатку “рекомендується” перейти на російську мову, а з 1784 р. - суворо забороняється читати лекції “сільським діалектом” (тобто українською мовою) , а лише російського і обов’язково “с соблюдением выговора, который соблюдается в Великороссии”.

В Києво-Могилянській академії зародився і став професійним театр. В народі ж особливо великою популярністю користувалися вертеп, інтермедія. Студенти самі готували інтермедії , драми , розучували канти й пісні, виготовляли все необхідне для вертепу.

Києво-Могилянська академія була центром філософської думки в Україні. Особливе місце серед філософів в Києво-Могилянській академії належало професорам І. Гізелю, Й. Конановичу-Горбачьому, С. Яворському, Ф. Прокоповичу. До речі, Феофан Прокопович започаткував в Академії (і в усій тодішній Російській імперії) , вищу математику.

В Академії формувалась історична наука. Досить згадати, що літописці Роман Ракушка Романовський (Самовидець) , Самійло Величко, Григорій Грабянка навчалися в Академії. Їх “козацькі літописи” є прообразом сучасних історичних праць.

Вихованцями Києво-Могилянської академії були майбутні гетьмани Юрій Хмельницький, Іван Виговський, Петро Дорошенко, Павло Тетеря, Іван Брюховецький, Михайло Ханенко, Іван Самойлович, Іван Мазепа, Пилип Орлик, Данило Апостол, Іван Скоропадський, наказний гетьман Павло Полуботок. В Академії формувалась генерація козацьких старшин, кадри провідної української верстви, в їх числі - писарі, обозні, судді, осавули, полковники, сотники, військові канцеляристи, бунчукові товариші, а також - правники, дипломати, перекладачі тощо. Києво-Могилянська академія дала немало освічених ієрархів - єпископів, митрополитів, архимандритів, духовних письменників.

Унікальною була книгозбірня Київської академії, яка формувалась протягом двох віків. Закладена вона була, очевидно, ще в Братській школі. П. Могила передав Колегії всю свою бібліотеку - 2131 книгу вітчизняних і зарубіжних видань.

Так склалась традиція дарувати Академії книги. Бібліотека поповнювалась також за рахунок закупок, надходжень від українських друкарень. Тут були книги видавництва Росії, України, Білорусії, Амстердама, Гамбурга, Галле, Берліна, Братіслави, Данціга, Варшави, Лондона, Парижа. Рима, Болонь і інших міст. Крім друкованих книг, в бібліотеці зберігались численні рукописи - хроніки, літописи, спогади, щоденники, а також лекції професорів, конспекти

студентів, документи минулих віків і поточна документація, значне місце займали передплатні видання.

З другої половини ХУІІІ ст. Києво–Могилянська академія, після заснування університетів у Харкові й Москві, природно, почала втрачати пріоритетне становище єдиної вищої школи, хоча продовжувала гідно підтримувати свої досягнення й традиції. Прихильники Академії роблять непоодинокі спроби перетворити її на університет, тобто відкрити додаткові факультети, зокрема, правничий, медичний, математичний тощо. Але, незважаючи на всі прохання й докази необхідності цього акту, добитися згоди й матеріальної підтримки від Катерини ІІ та вінченосних наступників не вдалося. Проводячи ворожу політику щодо України, спрямовану на знищення й бодай будь-яких ознак автономії й історичної пам'яті, позбавляючи її таких демократичних національних надбань, як гетьманство, Запорізька Січ, козацький адміністративний устрій, російський царизм знищив і Києво–Могилянську академію – осередок української освіти, культури й ментальності. За розпорядженням уряду, указом Синоду від 14.08.1817 р. Академію було закрито.

Натомість у 1819 року в приміщеннях Києво–Могилянської академії була створена Київська духовна академія, яка у 1919 році була закрита радянською владою. Відновлена діяльність академії в 1992 році.

1.2. Старий Поділ

Поділ – один з найцікавіших і найстародавніших районів міста. За твердженням істориків, в першій половині І тисячоліття до нашої ери тут уже існувало поселення, яке було торговельним осередком.

Від середини ІХ сторіччя, коли утворилася Київська Русь і Київ став її столицею, Поділ став його торговельно-ремісничим районом. Після монголо-татарської навали 1240 року, коли зруйнували Нагірне місто, Поділ узяв на себе ще й адміністративні та культурні функції і став центром Києва з ХІІІ до середини ХІХ сторіч. Саме з Подолу розпочалася відбудова Києва. Після надання Києву Магдебурзького права на головній площі побудували дерев'яну ратушу, а пізніше – цегляний магістрат. За традицією середньовічних міст у ХVІІІ сторіччі перед ним спорудили ротонду фонтану “Феліціан” (на честь богині Феліцити), перейменований на початку ХІХ сторіччя на “Самсон” – це була перша гідротехнічна споруда на Подолі у м. Київ.

На головну площу виходять фасади славнозвісної Києво-Могилянської академії – першого вищого навчального закладу східнослов'янських народів, що відіграв величезну роль у духовному житті не лише України, Росії і Білорусі, а й усього православного світу – Греції, Болгарії, Молдавії та інших країн.

Західний бік площі завершувався церквою Пирогощої Богородиці, про яку згадував у ХІІ сторіччі автор “Слова о полку Ігоревім”. З 1798-го до 1929 року на площі, названій Контрактовою, відбувалися ярмарки. Сюди приїздили комерсанти з Австралії, Італії, Греції, Польщі, Росії. У зведеному 1817 року Контрактовому будинку на першому поверсі підписували контракти, укладали угоди, а в залі другого поверху, знаменитій своєю акустикою, відбувалися концерти вітчизняних та європейських відомих музикантів, акторів, диригентів, співаків. Виступали італійські, польські балетні та вокальні трупи. Тут бували Тарас Шевченко, Олександр Пушкін,

Микола Гоголь, Денис Давидов, Оноре де Бальзак, який після перебування в Києві написав: “Петербург – молоде місто, Москва – стародавнє, Київ – вічне”.

Після пожежі 1811 року, яка знищила майже всю дерев’яну побудову Подолу, за проектом архітектора Вільяма Гесте Поділ набув регулярного планування, однак головна площа і деякі вулиці лишилися за старим радіальним плануванням. Тільки площа в платі стала майже прямокутною. Її почали забудовувати за новими проектами. За ескізами архітектора Луїджі Руска в 1809 році почалося будівництво двоповерхового Гостинного двору, який, на жаль, лишився одноповерховим через брак коштів. Проект архітектора Вільяма Гесте 1815 року передбачав зведення громадського центру в межах площі, вулиць Межигірської, Спаської, Костянтинівської (північний бік площі). Та з цього ансамблю було побудовано лише одну споруду – Контрактовий будинок. Проте на площі створено комплекс значущих історико-архітектурних будівель. На жаль, з часом вона втратила цінні містобудівельно-архітектурні споруди, а з ліквідацією у 1929 році Контрактового ярмарку про Контрактовий будинок надовго забувають.

Лише на початку сімдесятих років XX сторіччя наукова громадськість порушила питання про збереження забудови Подолу, бо її збиралися зносити і зводити нові мікрорайони. На замовлення Українського товариства охорони пам’яток історії і культури (УТОПІК) Українське спеціальне науково-реставраційне виробниче управління (УСНРВУ) Держбуду УРСР вперше в Україні виконало історико-культурну інвентаризацію забудови Подолу в межах Поштової площі і вулиці Ратманського (Введенської).

Результати засвідчили, що історична забудова Подолу має бути збереженою і підлягає регенерації. На основі інвентаризації було визначено охоронні зони. Контрактова площа, як і низка архітектурних комплексів Подолу, стала заповідною зоною, в якій дозволено тільки реставрацію і відновлення втрачених або нереалізованих елементів площі. Охоронні зони лягли в основу проекту детального планування Подолу, що затвердив міськвиконком – Поділ врятовано. Однак лишалося питання реконструкції Контрактової площі на історичній основі, адже за останніх 170 років було втрачено цінні споруди: церкву Успіння Пирогощої Богородиці XII сторіччя, магістрат, фонтан “Самсон” з ротондою, дзвіницю Грецького монастиря (1912-1915). Крім того, фасади недобудованого Гостинного двору спотворювали різні переробки, на площі утворився вузол міського транспорту, з’явилося багато дерев.

Протягом багатьох років на площі тривали відбудовчі роботи, було відновлено церкву Пирогощої Богородиці у формах XII сторіччя, фонтан “Самсон” з ротондою, дзвіницю Грецького монастиря, двоповерховий Гостинний двір за проектом архітектора Луїджі Руска, наріжний будинок площі і вулиці Сагайдачного (початок XIX сторіччя); відреставровано Контрактовий будинок з відтворенням інтер’єрів; корпуси Грецького монастиря, частково реставровано Старий корпус академії, розроблено першу чергу завершення ансамблю Гесте з пристосуванням його під міську картинну галерею. На жаль, подальші роботи в 1991 році було призупинено. Проект не реалізували до кінця – лишалося відновлення магістрату, завершення ансамблю архітектора Вільяма Гесте і благоустрій площі.

І в наш час проект не втратив актуальності. На містобудівній раді наприкінці 2009 року в кварталі, де мав бути ансамбль Гесте, було запропоновано будівництво торгового центру, який автори назвали ансамблем Вільяма Гесте. Однак ця споруда

нічого спільного з ансамблем архітектора не має, її добудували до Контрактового будинку, що взагалі суперечить Закону України “Про охорону культурної спадщини”.

Надзвичайно важливим є питання відтворення будівлі магістрату. Вона завжди була головною на площі – віссю, на якій трималась уся її просторова архітектурна композиція. Вона масштабна не лише щодо церкви Пирогощії Богородиці, а й до пізніх споруд. Дослідження свідчать, що в забудові площі дотримували висоти церкви Пирогощії Богородиці (XII-XIX сторіччя). За цим модулем побудовано магістрат, старий академічний корпус, ротонду фонтану “Самсон”, а в XIX столітті запроєктовано двоповерховий Гостинний двір і ансамбль Вільяма Гесте. Тому невелика в плані будівля магістрату з високою баштою гармонійно вписується в комплекс головних споруд площі і поруч з горизонтальним великої протяжності Гостинним двором (121 метр) як вертикаль на вісь художньо збагатить площу і надасть їй ще більшої виразності. Будівля магістрату, виконана в стилі бароко, також є архітектурною цінністю. На повне її відтворення є обміри, які зробив архітектор Андрій Міленський на початку XIX сторіччя, в музеях Києва й Москви зберігаються важливі фрагменти фасадів.

Відновлення магістрату – патріотичний акт. З наданням Києву у XV сторіччі Магдебурзького права магістрат став центром міського самоврядування. У 1835 році Магдебурзьке право скасував російський уряд, незацікавлений в автономії України. Не виключено, що з тих же міркувань після пожежі 1811 року було розібрано ще міцну цегляну будівлю, а в подальшому попри нові проектні рішення нового магістрату так і не побудували. Тому ця будівля стане ще й пам’яткою самоврядуванню Києва з XV сторіччя до 1835 року.

Гостинний двір – це будівля на Контрактовій площі на Подолі. Перший Гостинний двір був побудований на цьому місці в 60-х роках XVIII ст. за проектом архітектора І.Г. Григоровича-Барського.

У 1808 році архітектор Л. Руска запропонував новий проект Гостинного двору в стилі класицизму. Це мав бути монументальний двоповерховий торговельний комплекс у вигляді замкненого прямокутника з внутрішнім службовим приміщенням, до якого вели шість воріт. Вдалося побудувати тільки перший поверх. Будівництву перешкодили пожежа на Подолі в 1811 році, а потім війна 1812 року.

Гостинний двір представляв монументальний торговельний комплекс у вигляді замкнутого прямокутника, в якому розмістилося більше 50 магазинів і лавок. Магазины групувалися в ряди: залізний, шовковий, суконний, хутряний і т.д. Це були повністю конкурентноспроможні виробництва, які поступилися своїм статусом лише після скасування Магдебурзького права у 1835 році та відкриття великих фабрик та заводів. Фасади магазинів будівлі були пофарбовані в жовтий та білий кольори. Кожен мав тут підвали і склади, зовнішній і внутрішній входи.

У 1828 році архітектор А.І. Меленський вніс зміни до проекту, а в другій половині сторіччя будівля була знову перебудована. Архітектор ввів замість легкого руськівського стилю ампір. Тонкі красиві форми були замінені на грубіші. Також було замуровано аркові галереї.

Під час другої світової війни Гостинний двір дуже постраждав і багато років знаходився в занедбаному стані. У післявоєнний час у приміщеннях Гостинного двору працювали всілякі гастрономторги, культурторги, галантерейторги. Тут же розташовувались кравецька майстерня, контори будівельно-монтажних управлінь,

централізовані склади і т.д. Підземні складські приміщення добре збереглися – у дворі постійно розвантажували всілякі товари і матеріали.

Наступна масштабна реконструкція у ХХ ст. здійснювалась під керівництвом архітектора В. П. Шевченко. Тоді надбудували другий поверх, так як було заплановано ще першим проектом, та оновили будинок зсередини.

Реконструкція будівлі тягнулась 19 років: з 1971 по 1990 рік. При перебудові будівлю повністю розібрали. Залишити хоча б якусь частину було неможливо: кладка вже не витримувала й розвалювалась. Цегла була дуже якісною, а от розчин – поганим. «Все руйнувалось як вінегрет», – розповідає архітектор.

Гостинний двір мав усі шанси постраждати від будівництва метро на Подолі. Тунель для нього хотіли зробити шляхом верхнього накладення, але при цьому необхідно було б розібрати середню частину Двору. Якби цей план втілили, то Двору не було б зовсім. Але громадськість повстала проти такого плану. Тоді, за часів СРСР, Гостинний удалося відстояти й навіть надати йому статус пам'ятки.

Після реконструкції в будівлю поступово заселялись різні організації – унікальна у своєму роді архітектурна бібліотека, Театр на Подолі, “УкрНДІпроектреставрація” та ПАТ “Укрреставрація”.

Постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 року № 1380 Гостинний двір було виключено зі списку пам'ятників архітектури України, що перебувають під охороною держави. 26 квітня 2012 Київрада надала дозвіл на розробку проекту землеустрою ПАТ “Укрреставрація» на Конtrakтовій площі, 4 для реконструкції будівлі під торгівельно-офісний центр з гостьовою стоянкою. За проголосувало 68 депутатів (згодом в ЗМІ був опублікований їх поіменний перелік). Опозиційні депутати заявили, що це виллється у перебудову Гостинного двору в торгівельно-офісний центр.

Вранці наступного дня будівельники розпочали підготовку до «реконструкції» Гостинного двору. На територію двору заїхала бурова установка. Робітники розпочали роботу за наказом підрядника – компанії «Основа-Солсіф», не маючи дозвільних документів. При цьому рішення Київради набуває сили лише після підписання міським головою та оприлюднення у комунальних ЗМІ, а цього зроблено не було.

У відповідь на плани влади зробити в Гостинному дворі торговий центр і частково його перебудувати київські активісти розпочали акцію протесту. Створення чергового торгового центру, тим більше, в будівлі історичної пам'ятки, кияни вважають недоцільним.

26 травня 2012 року в Гостинному дворі розпочалося «альтернативне святкування Дня Києва», яке продовжилось безстроковою акцією протесту. На початку святкування учасники зайняли внутрішній двір цієї споруди, який до того був зачиненим для відвідувачів. З того дня, перебуваючи на території Гостинного двору, активісти проводять численні культурні й творчі заходи. Їхня мета – створення у Гостинному дворі громадсько-культурного центру замість комерційного проекту влади.

Архітектор Гостинного двору В.П. Шевченко вважає, що ця споруда має бути захищена державою та виступає проти проекту реконструкції, запропонованого Київській міськраді Андрієм Миргородським. За цим проектом у двоповерхової споруди має бути зміцнений фундамент для протидії вібрації від поїздів метрополітену. Внутрішнє подвір'я має бути накрите скляним дахом, горище

перетвориться на третій поверх з вікнами, які виходитимуть усередину, додадуть центральні ворота, а зовнішні галереї буде зашклені.

II. Володимирський собор

Володимирський собор (Патріарший кафедральний собор св. Володимира) – православний собор у Києві, головний храм Української Православної церкви Київського Патріархату. Зовнішнє та внутрішнє оздоблення собору, побудованого на честь хрестителя Русі – князя Володимира, виконано у старовізантійському стилі, який притаманний церквам, що будувалися за часів Ярослава Мудрого та Володимира Святого.

Шестистовпний Володимирський собор у Києві увінчано сімома золотими куполами. Довжина храму становить 55 метрів, ширина – 30, у висоту собор разом із хрестом сягає 49 метрів.

Історики впевнені, що ідея створення Володимирського собору в Києві належить митрополиту Філарету Амфітеатрову. Що стосується офіційного підтвердження будівництва храму, то його було отримано від Миколи I в 1852 році. Звернення Філарета до народу зі словами про те, що в граді Києві до цих пір ще немає “храму Божого в ім’я святого Рівноапостольного князя Володимира”, знайшло відгук у серцях багатьох віруючих. Було оголошено всенародний збір коштів для спорудження собору. Сам митрополит пожертвував 7 тисяч рублів. Ідею підтримала достатньо велика кількість людей і, до 1859 року було зібрано близько 100 тис. рублів. Києво-Печерська Лавра також зробила внесок у цю добру справу, надавши для будівництва мільйон штук цегли.

Авторство первинного проекту Володимирського собору в Києві приписують архітектору І.В. Штрому. Однак, його ідея була настільки непідйомною щодо фінансів, що його проект було значно змінено в бік зменшення коштів. Подальшою розробкою займався єпархіальний архітектор П.І. Спарро. Замість запланованих 13 куполів він вирішив залишити всього 7, вніс до проекту й інші зміни. Надалі роботу над плануванням Володимирського собору взяв на себе архітектор О.В. Беретті, який, у свою чергу, теж вніс деякі корективи, збільшивши розміри храму в півтора рази. Саме за проектом О.В. Беретті й було зведено собор, а перший камінь в його фундамент 15 червня 1862 року заклав митрополит Арсеній. Цю дату було обрано не випадково, саме 15 червня на Русі святкувався день пам’яті князя Володимира.

Протягом двох років, з 1862 по 1864, кипіла робота над будівництвом Володимирського собору. Але, навіть незважаючи на те, що стіни було виведено вже майже до куполів, будівництво довелося призупинити. На арках та стінах храму з’явилися тріщини, причому досить глибокі і небезпечні для будівлі. Щоб виправити ці недоліки були потрібні величезні фінансові вливання, а достатніх коштів на той момент не було. Тому 10 наступних років недобудований храм чекав вирішення своєї долі. Тільки у 1875 році за наказом государя Олександра Миколайовича будівництво собору було відновлено. Доробку проекту доручено Рудольфу Бернгарду, а всі наступні роботи виконував архітектор В. Ніколаєв, під керівництвом якого все-таки вдалося завершити будівництво храму.

Епопея з появою в Києві Володимирського собору закінчилася тільки в 1882 році. Далі тривала робота над внутрішнім оздобленням храму.

Мармур – головний матеріал, з якого виконано центральний іконостас Володимирського собору в Києві. Для оздоблення іконостасу та підлоги різнокольоровий мармур спеціально доставляли з Італії, Франції, Бельгії та Іспанії. Мозаїчні роботи виконували майстри з Венеції, а срібне приладдя для обрядів поставляла на той момент дуже відома ювелірна фірма Хлебнікова.

Не секрет, що основна цінність Володимирського собору – це його унікальні розписи, завдяки яким храм отримав статус пам'ятки культури. Стіни храму прикрашено величезними композиціями на біблійні теми, які, взяті вєдино, представляють відвідувачам історію руської церкви. Тут можна побачити фігури святих, мучеників, святителів, князів та святих дружин. На стінах храму зображено також історичні сюжети (хрещення князя Володимира, хрещення киян), а також портрети історичних осіб: Олександра Невського, княгині Ольги тощо

Урочиста церемонія освячення Володимирського собору в Києві відбулася 20 серпня 1896 року.

У 30-і роки XX століття до Володимирського собору було перенесено мощі Святої Варвари, привезені до Києва ще князем Святополком, які до цього часу зберігалися в Михайлівському Золотоверхому монастирі.

У радянські часи, зокрема з 1929 по 1941 роки, у Володимирському соборі в Києві працював Музей антирелігійної пропаганди. Після Другої Світової війни собор було закрито. Тільки в 60-ті роки XX століття тут відновили богослужіння. Тут відбувалися головні урочистості тисячоліття хрещення Руси-України (1988) у Києві.

Після проголошення незалежності України в церковному житті відбулися великі зміни. Постала Київська патріархія Української Православної Церкви. У 1995 році у Свято-Володимирському храмі відбувся собор Української Православної церкви Київського Патріархату, на якому митрополит Філарет (Денисенко), який понад тридцять років служить у цьому храмі, був обраний Патріархом Руси-України.

III. Видубицький монастир

Це стародавній монастир у Києві, пам'ятка архітектури національного значення. Засновано його у другій половині XI сторіччя сином князя Ярослава Всеволодом. Сучасний ансамбль Видубицького монастиря сформувався наприкінці XVII – на початку XVIII ст. Центр композиції монастиря – Георгіївський собор. На території монастиря також збереглася Михайлівська церква, споруджена у 1070-1088 рр., відновлена у 1766-1769 рр.

Історія монастиря починається з печер, які знаходяться неподалік від нього, на Звіринці. Вважають, що тут був підземний монастир задовго до прийняття християнства Володимиром. Коли ж після 988 року гоніння на християн припинилися, ченці вибралися з підпілля, заснувавши новий монастир і назвавши його Видубицьким – за назвою місцевості. Тут, біля Видубицького урочища, була переправа через Дніпро, де «видибали» за допомогою «дубів» – човнів із суцільного дуба.

З часом печери перетворилися на своєрідний підземне кладовище Видубицького монастиря, а власне монастирське життя повністю перейшло у наземну частину. Монастир, збудований на поверхні, спершу був дерев'яним, тому від цього періоду його існування нічого не залишилося через часті пожежі. У 1054 році Ярослав Мудрий, роздаючи землі своїм синам, подарував урочище Видубичі наймолодшому

сину Всеволоду. Новий господар взяв на себе обов'язки ктитора (покровителя) монастиря і в 1070 році, вдячний Богові за народження сина, почав тут будівництво кам'яної церкви. Оскільки монастир стояв понад самою річкою, нову церкву присвятили Архистратигу Михаїлу – захиснику від водної стихії.

На початку XII сторіччя монастир стає центром літописання. У 1116 році тут було завершено ігуменом Сильвестром другу редакцію всім відомої «Повісті временних літ». Автором багатьох літописних статей кінця XII сторіччя був видубицький ігумен Андріан. А князь Володимир Мономах зібрав у родовому монастирі велику на той час бібліотеку, що сприяло літописанню.

Видубицький монастир брав активну участь у політичному житті Київської Русі. Саме тут, біля Михайлівської церкви, за традицією збиралося на рать руське воїнство. В 1094 році тут відбулося примирення князів Святополка, Володимира Мономаха і Ростислава перед їхнім спільним походом на половців. Князі використовували монастир також і як в'язницю.

Будучи вотчиною Мономаховичів, Видубицький монастир постійно страждав через князівські чвари. Так 1169 року, під час нападу на Київ Андрія Боголюбського, загинуло близько тридцяти місцевих ченців, які заховалися від нападників у печерах. Нападники поховали їх там живцем, засипавши землею всі входи (їх розкопали аж під час досліджень на початку XX сторіччя).

До середини XIII сторіччя Видубичі лишаються головним князівським монастирем. Проте, поступово монастир втрачає свою значущість та перестає згадуватися у літописах. Знову ця назва з'явилася лише в актах XVI сторіччя. У той час церковна влада належала Константинопольській патріархії, проте, польські королі також брали активну участь в управлінні церкви. Як результат – ігумени монастиря все зазначене сторіччя були зайняті владнанням земельних справ.

У 1596 році частиною православного духовенства було підписано Берестейську унію. Незважаючи на протести, монастир передають уніатам. Православним монастир повернули лише у 1635 році.

Після приєднання України до Московського царства цар Олексій Михайлович підтвердив всі права і привілеї монастиря. Наприкінці XVII – початку XVIII ст. у монастирі з'являється кілька чудових споруд: Георгіївський собор, трапезна з храмом Преображення Господнього, а згодом дзвіниця.

У 1786 році Катерина II своїм указом передала українські монастирі на утримання держави, а їхні володіння – до державної казни. Видубичі отримали статус монастиря другого класу і стали лікарнею для київських ченців. З цього часу частина території монастиря поступово перетворилася на кладовище, а продаж ділянок тут став одним з головних джерел прибутку монастиря.

Після встановлення в місті радянської влади, монастирю у 1924 році довелося «саморозпуститися». Цінні культові речі було конфісковано, трапезну перетворено на клуб робітників деревообробного комбінату, а в братських келіях оселилися їхні сім'ї. Службу в Михайлівській церкві правили до 1936 року, поки комсомольці-активісти не розклали на монастирському дворі вогнище з іконостасів монастирських церков. Під час війни монастирські споруди не постраждали. Проте, 1967 року пожежа знищила все внутрішнє вбрання Георгіївського собору разом з

колекцією стародруків. Після цього територію монастиря передали Інституту археології НАН України, а в монастирських храмах почалися реставраційні роботи.

У 2002 році комплекс монастирських споруд передано Свято-Михайлівському чоловічому монастирю Української Православної Церкви Київського Патріархату.

IV. Будинок з химерами

Це, мабуть, найвідоміша будівля у Києві. Будинок розташований у теперішньому центрі Києва, неподалік від Палацу президента України, а на початку XX століття все було інакше. Тоді в цій частині Києва були проведені роботи по впорядкуванню цієї доволі занедбаної території. На місці осушеного Козиного болота побудували театр Соловцова (нинішній театр ім. І. Франка), а ділянка землі на кручі, що височіла над театром, продавалася на міському аукціоні за дуже низькою ціною, оскільки вона була геть непридатна для будівництва. Тому рішення архітектора Владислава Городецького зводити там будинок для своєї родини викликало всезагальне здивування.

Будинок з химерами побудований у стилі модерн у 1902-1903 рр. За рік побудували сам будинок, і ще два роки було витрачено на зовнішнє та внутрішнє його оздоблення. Це був перший будинок у Києві, зведений з використанням нового матеріалу – цементу. Здійснення такого проекту могло служити ще й рекламною акцією продукції промисловця Ріхтера, що займався виробництвом цементу. Для того, щоб створити стійку основу для будинку, на крутому пагорбі було вбито близько 50 бетонних паль на глибину 5 метрів. З боку вулиці Банкової будинок має три, а з боку театру ім. Івана Франка – шість поверхів.

І зовнішнє оформлення будинку, і внутрішні інтер'єри не повторюються більше ніде, у них відбилися не тільки фантазія й майстерність архітектора, але і його пристрасть до полювання. Зовні будинок являє собою незабутнє видовище. Фасад багато прикрашений фігурами реальних істот гіпертрофованих розмірів. Тут і дівчата верхи на рибах (їх часто мають за русалок), що розкинули свої сіті; і дельфіни, і морські гади, крокодили, величезні жаби, латаття небувалих розмірів, голови носорогів, антилоп, ящірок що стрімко біжать по струнких колонах; орли, що хижо розправляють крила; слони, хоботи яких служать водостоками під час дощу.

Цей будинок було задумано використовувати в якості прибуткового. Шість з семи квартир здавалися в оренду заможним людям – іншим постояльцям житло такого рівня було не по кишені. А один поверх – третій з боку двору, а перший з боку центрального входу з вулиці Банкової, займала квартира самого Городецького. Планування кімнат було складено таким чином, що перші сонячні промені світили у вікна прислуги: куховарок та покоївок. Це й логічно, адже персонал що обслуговує, повинен просипатися першим, щоб вчасно ще до пробудження мешканців приготувати все необхідне. Ближче до полудня сонце потрапляло в кабінет Городецького, де він зазвичай працював у цей час, а наприкінці дня заглядало у вітальню.

Що стосується внутрішнього декору – те він ще більш примхливий, ніж зовнішній. Якщо входити з центральних дверей – то перше приміщення відразу ж дивує й захоплює. Стіни цієї кімнати покриті розписами, на яких зображено підводний світ із затонулими кораблями. Центр стелі прикрашає ліпнина у вигляді спрута. Щупальця цього декоративного восьминога виконані у вигляді сплетіння раковин, морських зірок, рослин, усі вони розфарбовані в різні кольори та вкриті шаром перламутру. Виготовлений цей величезний восьминіг з гіпсу, його щупальця спускаються до самих

стін. Якщо ліпнина в першому залі оригінальна, то люстра була втрачена, а нинішня – це копія, відновлена по фотографіях.

Ліворуч знаходяться кімнати, що належали родині Городецьких. У цій частині будинку й на сходах, що ведуть нагору, під час реставраційних робіт вигляд приміщень відновили за фотографіями, які робив сам Городецький. Інша частина приміщень втратила декор у другій половині 20 століття, і була просто відремонтована.

У колишній вітальні Городецького зараз розташовується малий переговорний зал. Найяскравішою оздобою цієї кімнати також є ліпнина, що зображує гірлянди квітів ірисів. Виконана вона у білих, рожевих та ніжно-зелених тонах. У колишній вітальні, як і в інших кімнатах, встановлені старовинні груби, облицьовані кахлями рідкісної краси. Усі печі справні, і їх можна розтопити в будь-який момент.

В їдальні в око перш за все впадає – при її виготовленні були використані великі лосині роги. Ліпнина в їдальні теж дуже вигадлива – вона зображує всіляку городину та інші продукти: тут можна розгледіти і часник, і артишоки, і буряк, та багато чого іншого. Посуд та картини в цих кімнатах і в інших приміщеннях не збереглися, зараз кімнати прикрашені музейними експонатами.

З залу-вітальні зі спрутом, на верхні поверхи ведуть сходи з білого мармуру. І самі сходи, і поручні, і гіпсовий декор чудово збереглися. Між 4 і 5 поверхами на сходах ще при Городецькому було встановлено електричний світильник у вигляді гігантського сома – він працює й зараз. Характерно, що якщо зовні будинок прикрашають живі тварини, то всередині всі вони представлені вже у вигляді здобичі мисливця.

Відомо, що пристрасть до полювання закинула архітектора Городецького в Африку. Сафарі в Кенії коштувало чимало, тому в 1912 році він заклав особняк Київському суспільству взаємних кредитів, і повернути собі його вже не зміг.

В 1913 році Будинок з Химерами придбав Данила Балаховський, що служив агентом французького консульства в Києві. У період після Жовтневої революції й до Великої вітчизняної війни Будинок з химерами був комуналкою. Відомо, що у ці роки будинок майже не постраждав, тому що в ньому мешкали викладачі, митці та інші представники інтелігенції, які шанобливо ставилися до майстерності архітектора.

V. Андріївський узвіз та Андріївська церква

5.1. Андріївський узвіз

Андріївський узвіз – друга за популярністю вулиця Києва після Хрещатика, яка веде від Володимирської вулиці до Десятинної та Конtrakтової площі, що розташована на Подолі. У часи Київської Русі Андріївський узвіз був найкоротшим шляхом з верхнього міста, де перебували Золоті Ворота й Софія Київська в нижнє місто – на Поділ, де був міський порт і ремісничі квартали. На початку XVIII століття, за вказівкою київського губернатора, проїзд розширили, і тепер тут могли проїхати навіть навантажені вози, запряжені волами.

За легендою, Андріївський узвіз отримав свою назву завдяки Святому Андрію Первозванному. Легенда свідчить, що колись на місці Дніпра було море, але коли Святий Андрій поставив на вершині пагорба хрест, вода відійшла. Тепер на цьому місці стоїть Андріївська церква – головна окраса вулиці.

Андріївський узвіз вважається вулицею-музеєм. До числа найвідоміших київських пам'яток, розташованих на Андріївському узвозі входить Андріївська церква,

побудована за велінням імператриці Катерини II, автором проекту якої став В. Растреллі. Якщо спуститися від церкви трохи нижче, можна потрапити в парк, серед якого розташувалися скульптури Івана Кавалерідзе. Неповдалі від церкви стоїть оригінальний пам'ятник героям п'єси Михайла Старицького Проні Прокопівні та Свириду Голохвастову. Тут же знаходиться одна з найбільш таємничих і загадкових будівель Києва – Замок Річарда.

Пам'яткою вулиці є і будинок №13, де жив письменник Михайло Булгаков, автор романів «Майстер і Маргарита», «Біла гвардія», «Дні Турбіних»... Цей будинок зараз є музеєм Булгакова.

На честь Андріївського узвозу відкрито цілий музей, присвячений історії вулиці, який називається «Музей однієї вулиці», тут представлена історія узвозу в картинах, фотографіях та інших речах від старовини до наших днів.

Раніше Андріївський узвіз називали київським Монмартром – сюди приходили художники зі своїми творами на продаж, музиканти і артисти. Тут можна було подивитись та придбати українські сувеніри – вишиванки, писаний посуд, фігурки. Вздовж всієї вулиці розміщувались багато картинних галерей, художніх салонів. А кожен рік на Андріївському узвозі в День Києва проходив вернісаж народних ремесел.

5.2. Андріївська церква

Андріївська церква у Києві – пам'ятка історії, архітектури, живопису XVIII ст. світового значення. Вона збудована у 1747-1762 роках у стилі бароко за проектом видатного архітектора Ф. Б. Растреллі. Довершеність ліній, чіткі пропорції, дивовижна гармонія форм і навколишнього ландшафту здобули їй загальне визнання і славу.

Андріївська церква будувалася на замовлення імператриці Єлизавети – дочки Петра I, яка вирішила побудувати у Києві царську резиденцію. Задумана як палацова, Андріївська церква невдовзі після побудови втратила опіку царського двору. У 1768 році церкву було передано Київському магістрату, а пізніше – Київській міській думі.

Після освячення у серпні 1767 року Андріївська церква працювала як звичайна діюча церква до 1932 року, аж поки за рішенням радянського уряду в ній було припинено богослужіння. У 1935 році церква на правах філії увійшла до складу історико-культурного заповідника «Всеукраїнське музейне містечко». У 1939 році в ній розміщується філія Софійського антирелігійного музею. В роки Другої світової війни в Андріївській церкві поновлюються богослужіння.

У 1961 році церква як діюча закривається. Постановою Ради Міністрів УРСР № 766 від 10 липня 1962 року споруду Андріївської церкви передано на баланс Держбуду УРСР, а наказом Держбуду УРСР № 4 від 10 січня 1968 року – Державному архітектурно-історичному заповіднику «Софійський музей». 10 вересня 1968 року Андріївська церква відкривається як архітектурно-історичний музей-філія заповідника. З 1987 року вона входить до складу Національного заповідника «Софія Київська» на правах відділу.

Андріївська церква зберегла не тільки автентичні архітектурні форми, найбільший відсоток оздоблення екстер'єру, але й у всій повноті донесла до наших днів своє внутрішнє оздоблення, яке є неперевершеним зразком православного церковного інтер'єру стилю бароко.

Автором внутрішнього оздоблення Андріївської церкви є архітектор Ф.-Б. Растреллі. Ліплення, що виготовлялося з гіпсу, а потім вкривалося позолотою, має вигадливі форми квіткових гірлянд, стилізованих пальмових гілок, листя аканту, рокайлів, голівок херувимів. Неперевершеними зразками різьбярського мистецтва в Андріївській церкві є іконостас, надпрестольна сінь-ротонда, проповідницька кафедра, які поєднують різноманітні види плоскої, рельєфної, горельєфної різьби по дереву, золоченої та поліхромної круглої скульптури.

Основним декоративним та ідейно-художнім компонентом інтер'єру є іконостас висотою 23,4 м. В іконостасі Андріївської церкви знаходиться 39 ікон, які дають чітке уявлення про характер церковного живопису середини XVIII ст.

За час існування Андріївська церква не зазнала значних змін і перебудов, хоча ремонтувалася багато років. У 2009 році розпочалися протиаварійні роботи з укріплення Андріївського пагорба, конструкцій споруди церкви та її фундаментів, які тривають донині.

VI. Софія Київська

Софія Київська пережила та побачила на своєму віку стільки, що про це можна говорити нескінченно. Софія – це справжня культурна скарбниця: тут і архітектура, і скульптура, і малярство, і ювелірне мистецтво зібрані в один потужний акорд...

Найвеличнішою спорудою Національного заповідника „Софія Київська” є Софійський собор – всесвітньо відома пам'ятка архітектури і монументального живопису XI ст. У 1990 р. собор разом ансамблем монастирських споруд на його подвір'ї занесено до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Заснування собору згадується в літописах як під 1017, так і під 1037 роками. Будівничим Святої Софії літописці називають великого Київського князя Ярослава Мудрого. Джерела свідчать, що в цій справі Ярослав завершив починання свого батька Володимира.

Давньоруські написи-графіти на фресках храму, що містять дати 1022, 1033 та 1036 рр., підтверджують заснування Софії Володимиром – хрестителем Русі. Присвячений Премудрості Божій, собор, за задумом творців, мав утверджувати на Русі християнство.

Упродовж сторіч Софія Київська була головною святиною Русі-України. Собор, як головний храм держави, відігравав роль духовного, політичного та культурного центру. Під склепіннями Святої Софії відбувалися урочисті „посадження” на великокняжий престол, церковні собори, прийоми послів, укладання політичних угод. При соборі велося літописання і була створена перша відома на Русі бібліотека.

Тут відбувалися і найвидатніші події у становленні української державності. На початку XX ст. на Софійському майдані проголошувались Універсали Центральної Ради Української держави 1917–1918 рр. Тут у 1991 р. Всеукраїнським народним віче підтримано Акт про державну незалежність України.

Софія – свідок і безпосередній учасник життя Києва протягом багатьох сторіч. Вона пережила навалу монголо-татарської орди у грізному 1240 р., періоди занепаду і відродження міста у XIV–XVI ст., бачила польсько-литовських феодалів у XVII ст.

Софія зберігає найбільший у світі ансамбль унікальних мозаїк і фресок першої чверті XI ст. – 260 м кв. мозаїк та 3000 м кв. фресок. Особливу цінність становлять

мозаїки, які прикрашають головні частини храму – центральну баню і головний вівтар. Тут зображені основні персонажі християнського віровчення. Вони розташовані у суворому порядку, згідно з „небесною ієрархією”. Усі мозаїки виконані на сяючому золотому тлі. Їм притаманні вишуканий малюнок, багатство барв, яскравість і насиченість тонів. Усього палітра мозаїк налічує 177 відтінків кольорів. На склепінні головного вівтаря – славетний мозаїчний образ Богоматері Оранти, руки якої здійснює в молитві. Віками її шанували як Нерушиму Стіну Києва – Єрусалиму землі Руської. Вона є символом вічності Києва – духовного осердя й столиці Русі-України.

У соборі зберігся великий цикл знаменитих світських фресок. На стінах центральної нави зображено парадний вихід сім’ї Володимира Великого – цей княжий груповий портрет символізує хрещення Русі. У сходових вежах, що ведуть на княжі хори, розміщено тріумфальний палацовий цикл фресок. Він розповідає про укладення династичного шлюбу князя Володимира і візантійської принцеси Анни наприкінці X ст., який поклав початок хрещенню Русі.

Цінною реліквією собору є мармуровий саркофаг Ярослава Мудрого, в якому покояться останки князя. Саркофаг вагою 6 т оздоблений пишним різьбленням.

Собор зберігає художній спадок кількох поколінь. У XVII–XVIII ст. У приміщення давніх відкритих галерей вбудовані каплиця митрополита Петра Могили та капела гетьмана Івана Мазепи. Чудовими творами у стилі бароко є мідні позолочені двері початку XVIII ст. та різьблений позолочений іконостас (1747 р.).

VII. Києво-Печерська Лавра

Відіграючи значну роль в об’єднанні східних земель як духовний, соціальний, культурний та просвітницький центр, Києво-Печерська лавра мала заслужену славу не лише на території Київської Русі, а й у Польщі, Вірменії, Візантії, Болгарії та інших країнах...

Сьогодні Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник – найбільший музейний комплекс України, де зосереджено 144 споруди, 122 з яких – пам’ятки історії і культури. Серед них – 2 унікальних підземних комплекси, храми, пам’ятки архітектури XI–XIX ст., численні виставкові приміщення.

Також на території заповідника розміщені музеї: Музей книги і друкарства України, Музей українського народного декоративного мистецтва, Музей театального, музичного та кіномистецтва України, Музей історичних коштовностей України. У музеях і фондах можна побачити рукописи старовинних книг, ікони, колекції тканин і вишивок, роботи з дорогоцінних металів, стародавні гравюри та витвори сучасних митців.

На території заповідника знаходиться і Києво-Печерська лавра – видатна пам’ятка не лише української, слов’янської, але й загальносвітової культури. Беручи до уваги винятковість архітектурного ансамблю, роль Лаври у розвитку вітчизняної та світової культури, науки й освіти, 14-та сесія міжнародного комітету ЮНЕСКО у 1990 р. внесла Києво-Печерську лавру до «Списку всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО».

Києво-Печерська лавра – православний монастир, заснований у 1051 р. монахами Антонієм і Феодосієм поблизу Києва. В XI ст. монастир став центром розповсюдження і затвердження християнства у Київській Русі. У XII ст. монастир отримав статус «лаври» – головного великого монастиря.

Назва лаври «Печерська» походить від слова «печери», бо саме у печерах на її території оселялись перші монахи. Частими відвідувачами печерного монастиря були князь Ізяслав, син Київського князя Ярослава Мудрого та київська знать, яка жертвувала кошти на будівництво наземного храму та келій.

Монахи Києво-Печерської обителі і, насамперед, відлюдники, вирізнялися високою моральністю та подвижництвом. Це притягувало до Лаври освічених людей. Монастир став своєрідною академією православних ієрархів. Тільки до початку XIII ст. з числа його іноків у різні міста Київської Русі було призначено 50 єпископів.

Києво-Печерська лавра зіграла важливу роль у розвитку давньоруської культури, вона була центром літописання. Тут перекладалися на церковнослов'янську мову і переписувалися твори іноземних авторів. У лаврі працювали відомі літописці – Нестор, Никон, Сильвестр. У XIII ст. було укладено „Києво-Печерський патерик” – важливе джерело історії Києва.

Протягом століть на території Києво-Печерської лаври здійснювалося масштабне будівництво. Наприкінці XII ст. навколо Лаври було зведено оборонні стіни (у 1240 р. вони були зруйновані ордами Батия). У 1698-1701 рр. паралельно до них було споруджено нові фортечні стіни з бійницями і баштами. У 1731-1744 рр. зведено велику лаврську дзвіницю, висота якої – 96,52 м.

Більшість лаврських споруд датується XVII-XVIII ст. і є прекрасними зразками українського бароко в архітектурі. З XII ст. збереглася майже у первозданному вигляді одна церква – Троїцька надбрамна церква над воротами головного входу в Лавру. Вона вистояла, незважаючи на численні війни, пожежі та інші нещастя, яких зазнавала Лавра впродовж своєї історії.